

Szybkowski, Sobiesław

Możnowładztwo i szlachta ziemi gostynińskiej w późnym średniowieczu. Uzupełnienia genealogiczne i prozopograficzne

Rocznik Mazowiecki 23, 11-27

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Sobiesław Szybkowski

Możnowładztwo i szlachta ziemi gostynińskiej w późnym średniowieczu. Uzupełnienia genealogiczne i prozopograficzne

Badania nad późnośredniowiecznym możnowładztwem i szlachtą Mazowsza otrzymały niedawno nowy impuls w postaci znakomitej monografii Kazimierza Pacuskiego o wymienionych grupach społecznych, związanych majątkowo z ziemią gostynińską, znajdującą się w XV w. najpierw w składzie księstwa płockiego, następnie zaś w 1462 r. inkorporowaną bezpośrednio w skład Królestwa¹. Wspomniana praca wnosi bez najmniejszej wątpliwości nową jakość do badań nad mazowieckimi elitami późnego średniowiecza, zwłaszcza że obszar ten pod względem rozważań w tej dziedzinie był nieco zaniedbany przez współczesną polską historiografię, a dotychczasowe ujęcia problematyki należy uznać za przestarzałe². Obszerność zasobu źródłowego, pochodzącego z niemazowieckich terytoriów, graniczących bezpośrednio z ziemią gostynińską, powoduje jednak, że ustalenia Pacuskiego w pewnych wypadkach można uzupełnić. Zawarte poniżej uwagi (ujęte wedle porządku rodzinnego) nie powinny jednak umniejszać bardzo wysokiej oceny dzieła wymienionego badacza.

Kucieńscy herbu Ogon

Protoplasta Kucieńskich (ale także Kościeleckich, Działyńskich i Radzikowskich), syn kasztelana dobrzyńskiego, Andrzeja z Woli i Radzików, Mikołaj, już w 1390 r. znajdował się w służbie księcia płockiego, Siemowita IV. Wówczas to został wysłany przezeń jako poseł do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego. Informujący o tym niemieckojęzyczny list skierowany do Mikołajowego moco dawcy określa go również jako rycerza pasowanego (*strengre ritter*)³. Wejście syna

¹ K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku*, Warszawa 2009.

² Por. J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975.

³ Geheimes Staatsarchiv Preussisches Kulturbesitz Berlin–Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensfolianten 3, s. 46.

kasztelana Andrzeja w służbę Siemowita każe przypuszczać, że to właśnie ten kasztelan miał odziedziczyć Kutno z kluczem dóbr w księstwie plockim (a może też i klucz kuczborski). Nie można zresztą wykluczyć, że dobra te zostały mu wydzielone przez jeszcze żyjącego ojca. Możliwe, że stało się to po zawarciu przez Mikołaja małżeństwa, co nastąpiło z pewnością długo przed 1390 r., skoro jego najstarszy syn, Janusz ze Skępego, już w 1400 r. uzyskał pierwszy urząd ziemski i sam około tego czasu się ożenił⁴. O wydzieleniu Mikołajowi klucza kucieńskiego może świadczyć jeszcze i to, że pisał się on podczas swoich wystąpień przed sądem ziemskim łęczyckim właśnie „z Kutna”⁵. Wydaje się, że wobec tego, co napisaliśmy wyżej, dobrzyńskie dobra kasztelana Andrzeja z Radzików były przeznaczone dla jego drugiego syna, Ottona, który żył jeszcze w 1391 r., zmarł jednak po tej dacie bezpotomnie⁶.

Słuszne, należy sądzić, jest zgłoszone przez Pacuskiego przypuszczenie, że znani źródłowo synowie kasztelana gostyńskiego – Jana z Kutna (syna Mikołaja Andrzejowica, który w podziale z braćmi, przeprowadzonym w 1413 r. otrzymał Kutno z kluczem) – Mikołaj, Jakub i Andrzej, pochodzili z pierwszego małżeństwa kasztelana z kobietą, której pochodzenie nie jest, jak do tej pory, bliżej znane, a nie ze związku zawartego z Małgorzatą z Krzyżanowa i Szydłowa h. Sulima⁷. Przypuszczenie to można jednak w wypadku Mikołaja i Jakuba poprzeć bardzo silnym dowodem źródłowym. Chodzi tu mianowicie o dokument ugody, która została zawarta w 1444 r. na zjeździe w Kłodawie między dziedzicami Łąkoszyna a kasztelanem Janem oraz jego dwoma synami: Mikołajem i Jakubem⁸. Wymienienie tych ostatnich we wspomnianym źródle obok ojca musi oznaczać, że posiadali wówczas z całą pewnością lata sprawne. Musieli zatem urodzić się przed zawarciem przez Jana z Kutna małżeństwa z Małgorzatą. To nastąpiło natomiast po 1433 r., kiedy zmarł jej pierwszy mąż, Piotr z Korytnicy, a końcem 1434 r., gdy dowodnie była ona już małżonką Kucieńskiego⁹. Nie mamy natomiast całkowitej pewności źródłowej co do tego, z którego małżeństwa swojego ojca pochodził Andrzej z Kutna. Wydaje się, że musiał być on jeszcze niepełnoletni w 1444 r., skoro nie został wymieniony we wspomnianej wyżej ugodzie z Łąkoszyńskimi. Po raz pierwszy, wedle naszego rozeznania, jako dorosły wystąpił

⁴ J. Bieniak, *Elita ziemi dobrzyńskiej w późnym średniowieczu i jej majątki*, w: *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, red. O. Krut-Horonziak, L. Kajzer, Włocławek 1995, s. 34; J. Bianiak, *Prawa patronackie szlachty kujawskiej w kościołach parafialnych w świetle źródeł*, w: *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich*, red. A. Mietz, Włocławek 2003, s. 41-42; J. Bieniak, *Radziki (Radzikowo) i ich dziedzice w średniowieczu*, w: *Zamek w Radzikach na ziemi dobrzyńskiej*, red. L. Kajzer, Rypin 2009, s. 41; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370-1501)*, Gdańsk 2006, s. 488.

⁵ Przegląd wystąpień Mikołaja przed sądem łęczyckim – por. S. Szybkowski, *O potomstwie kasztelana dobrzyńskiego Andrzeja z Woli i Radzików*, „*Studia z Dziejów Średniowiecza*” 2007 nr 13: *Odkrywcy, princepsi, rozbójnicy*, red. B. Śliwiński, s. 288-291.

⁶ S. Szybkowski, *O potomstwie...*, op. cit., s. 285, 288; J. Bieniak, *Radziki...*, op. cit., s. 30.

⁷ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 164.

⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej – AGAD), Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 11, k. 704-704v.

⁹ T. Nowak, *Własność ziemska w ziemi łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*, Łódź 2003, s. 230; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 165.

w źródłach w r. 1452¹⁰. Wątpliwe jednak, aby to miało oznaczać, że był on synem Jana i Małgorzaty. Andrzej wprawdzie żył długo, ponieważ zmarł dopiero w 1503 r., ale już w 1462 otrzymał swój pierwszy urząd ziemski¹¹. Na te stanowiska nominowano jednak zwykle osoby około trzydziestoletnie, pewniejsze zatem będzie założenie, że był on najmłodszym dzieckiem kasztelana gostyńskiego Jana z pierwszego małżeństwa, urodzonym na początku lat trzydziestych XV stulecia (ok. 1431–1433 r.), nieposiadającym zatem lat sprawnych jeszcze w 1444 r.

Drobne uzupełnienie wypadu dodać również w wypadku niedługiej kariery przedwcześnie zmarłego syna Jan z Kutna, Jakuba. Ten nie tylko zapisał się na Akademię Krakowską i został kanonikiem wrocławskim¹², ale związał się także z kancelarią króla Kazimierza Jagiellończyka. Był bowiem pisarzem królewskim w 1450 r. Przekonuje o tym dowodnie wystawiona dlań 25 kwietnia tego roku w kujawskim Raciążku kredytywa związana z jego poselstwem (które wykonywał wspólnie z Maciejem z Raciążka) do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego w sprawie pomorskich dóbr biskupstwa wrocławskiego¹³. Misja ta była jednak chyba zarazem i jego ostatnią w służbie króla Kazimierza. Jakub bowiem – jak ustalił to Pacuski¹⁴ – zmarł przed 26 IX 1450 r. Służba Jakuba w kancelarii Królestwa jest jednak warta podkreślenia, ponieważ to pierwszy dowód bliższych związków Kucieńskich z królem Kazimierzem Jagiellończykiem, co wydaje się ważne w kontekście późniejszej postawy jego brata, Mikołaja, podczas inkorporacji ziemi gostyńskiej do Korony w 1462 r.

Z dość dużą dozą dokładności można również wyznaczyć czas zawarcia małżeństwa przez kasztelana Mikołaja z Kutna z Barbarą, córką Mikołaja Oporowskiego z Miłonic, ówczesnego stolnika łęczyckiego (finalnie kasztelana brzezińskiego). Dzięki badaniom Pacuskiego wiemy wprawdzie, że nastąpiło to przed 1 I 1454 r., kiedy młody Kucieński potwierdził przed sądem ziemskim w Łęczycy, że otrzymał od swego teścia posag. Jednak termin zamęścia Barbary można przesunąć o kilkanaście miesięcy. Pozwala na to przekaz dotyczący umowy małżeńskiej, zawartej przed sądem ziemskim w Łęczycy między Kucieńskimi a Oporowskimi z Miłonic. Umowa została potwierdzona w sądzie łęczyckim 16 V 1452 r. i dotyczyła „krzyżowego” związania się obu familii. Z jednej bowiem strony Mikołaj Oporowski z Miłonic zobowiązał się przed dniem świętego Michała (29 września) 1452 r. wydać swoją córkę Barbarę za Mikołaja z Kutna, z drugiej zaś kasztelan gostyński, Jan z Kutna, wraz ze swoimi synami Mikołajem i Andrzejem zobowiązali się wydać kasztelanównę Jadwigę za syna wspomnianego dziedzica Miłonic, Włodka (finalnie kasztelana inowłodzkiego). Umowa została umocniona wadium w wysokości 500 grzywien. Jej wykonanie przez Miłońskich

¹⁰ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 13, k. 29-29v.

¹¹ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 68.

¹² Ibidem, s. 164.

¹³ *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, Hrsg. E. Joachim, W. Hubatsch, Bd. I/2, Göttingen 1948, nr 10213; A. Szweuda, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009, s. 70, 354.

¹⁴ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 164.

poręczyli kasztelan płocki Sasin z Kaszew oraz Jan z Maliny (niewątpliwie w ziemi gostynińskiej, parafia Kutno, w województwie łęczyckim nie ma osady o tej nazwie¹⁵). Natomiast za Kucieńskich poręczał tenże sam kasztelan płocki oraz komornik ziemski łęczycki, Mikołaj z Żelaznej h. Ogon¹⁶. Dodatkowo Sasin i Mikołaj z Żelaznej poręczyli za kasztelana Jana i jego synów, że ci wypłacą Włodkowi z Miłonic 200 grzywien posagu z dóbr ojcowskich jego przyszłej żonie, Jadwidze (należy sądzić – po dopełnieniu umowy małżeńskiej)¹⁷. Umowa małżeńska Miłońskich i Oporowskich została najwyraźniej zrealizowana w terminie, ponieważ między stronami nie doszło do procesów o wadium, nie pociągały one również do odpowiedzialności rękojemców.

Można więc założyć, że Mikołaj Kucieński ożenił się z Barbarą Miłońską po 16 V, a przed 29 IX 1452 r., w tym samym czasie doszło też niewątpliwie do ślubu Włodka Miłońskiego i Jadwigi Kucieńskiej¹⁸. Wskazuje na to również fakt, że już 20 XI 1453 r. Mikołaj Oporowski z Miłonic, poręczając za Mikołaja z Kutna wobec Stanisława z Goślubia (bratanka Miłońskiego), określił kasztelanica gostynińskiego jako swojego zięcia¹⁹. Natomiast dopiero 1 I 1454 r. zostały ostatecznie spłacone sumy posagowe Barbary Miłońskiej. Należy przy tym zauważyć, że nastąpiło to bez poważniejszych sporów. Nieco inaczej było natomiast w wypadku 200 grzywien posagu z dóbr ojczystych Jadwigi Kucieńskiej. Jej ojciec i bracia musieli bowiem znacznie spóźnić się ze splatą, ponieważ Włodek Miłoński pozyskał 20 XI 1453 r. przed sądem ziemskim w Łęczycy na rękojemcach swego teścia i szwagrów sumę wynikającą z ręczenia, z której 100 grzywien wówczas otrzymał²⁰. Ostatecznie zarówno kasztelan Sasin, jak i komornik Mikołaj musieli wymusić na Kucieńskich zrealizowanie wypłaty, ponieważ 15 I 1454 r. Włodek wraz z ojcem złożyli przed sądem łęczyckim oświadczenie, że owe 200 grzywien posagu Jadwigi otrzymali od Kucieńskich, przy czym zostały one oprawione na wsiach Głaznów i Koryta²¹.

Informacje z ksiąg sądowych Kujaw Brzeskich pozwalają natomiast na pewne uzupełnienia dotyczące kariery urzędniczej Mikołaja z Kutna. Na ich podstawie można sprecyzować, że był on stolnikiem gostynińskim jeszcze 26 VII 1464 r.²²,

¹⁵ Wzmianka o Janie z Maliny o kilkadziesiąt lat przesuwana w czasie pierwszą rejestrowaną dotychczas informację źródłową o tej wsi; ręczenie przez Jana za Sulimów z Miłonic jest także dodatkowym argumentem za związkami łączącymi średniowiecznych Malińskich z przedstawicielami *clenodium* Sulimów. Bowiem Mikołaj z Maliny, żyjący jeszcze na początku XVI w., mógł być krewnym agnaticznym Stanisława z Krzyżanowa h. Sulima, skoro najpewniej sprawował funkcję opiekuna córki tegoż, Elżbiety (por. J. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 326-327). Nadto należy zwrócić uwagę, że jedna ze stron omawianej tu umowy małżeńskiej (Kucieńscy) obok Sasina z Kaszew przedstawiła jako ręcyciela swego współrodowca, Mikołaja z Żelaznej, podobnie mogło być w wypadku Miłońskich, którzy obok Sasina przedstawili właśnie Jana z Maliny.

¹⁶ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 13, k. 29-29v.

¹⁷ Ibidem, k. 29.

¹⁸ O umowie tej bez wchodzenia w szczegóły por.: S. Szybkowski, *Studia z genealogii i prozopografii polskiej szlachty późnośredniowiecznej*, Gdańsk 2003, s. 219; idem, *O kilku koligacjach Oporowskich*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2006 nr 12: *Krzyżacy, szpitalnicy, kondotierzy*, s. 297-298.

¹⁹ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 13, k. 84.

²⁰ Ibidem, k. 88.

²¹ Ibidem, k. 105v.

²² AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 3, k. 85 v.

gdy wedle dotychczasowych ustaleń jego ostatnie wystąpienie na tym urzędzie miało mieć miejsce 14 XII 1463 r.²³ Z tego urzędu przeszedł na urząd wojewody rawskiego, na którym jednak – wedle naszego rozeznania – wystąpił po raz pierwszy już podczas pobytu króla Kazimierza Jagiellończyka w Łęczycy 13 VII 1465 r.²⁴, a nie dopiero 12 X 1465 r.²⁵

Zapiski ziemskie brzeskie z 1464 r. pozwalają nam również przesunąć na ten rok datę początkową posiadania przez Mikołaja Kucieńskiego wsi Łanięta. Wówczas to bowiem kmiecie Mikołaja z tej osady oraz on sam procesowali się w sądzie ziemskim w Brześciu z posiadaczem Pierowej Woli (już w kujawskim powiecie kowalskim), Andrzejem (ówczesnym chorążym brzeskim)²⁶. Co ciekawe, Łanięta zostały wtedy określone jako „tenuta” Kucieńskiego. Być może zatem zarówno jednokrotnie piszący się „z Łanięt” w 1437 r. Aleksander Wieprzek z Dmoszyna²⁷ oraz Mikołaj Kucieński (jeszcze w 1464 r.) byli tylko tenentariuszami tej wsi należącej faktycznie do panującego. Mikołaj jako starosta gostyniński, mianowany jeszcze za ostatnich książąt płockich, mógł także od nich otrzymać tę tenutę, która następnie (przed 1469²⁸) została mu nadana wieczyste już przez Kazimierza Jagiellończyka. Ewentualnie Łanięta mogły wejść w posiadania Kucieńskiego jako tenuta w charakterze nagrody otrzymanej od króla Kazimierza za jego postawę w 1462 r., przy czym monarcha ten rychło zamienił to nadanie na wieczyste. Do gostynińskich dóbr Mikołaja należy natomiast dodać jeszcze posiadłości w Rogożewie i Leśniewicach, zamienione (za dodaniem 100 grzywien) z Janem Rykowskim na jego dobra w Parskach i Bielawach w powiecie szadzkowskim (woj. sieradzkie)²⁹.

W zakresie potomstwa młodszego brata Mikołaja, wojewody rawskiego, Andrzeja z Kutna, wypadła uzupełnić, że miał on jeszcze jedną córkę obok Agnieszki, żony chorążego inowrocławskiego, Mikołaja Kielbasy z Markowa i Śmiłowic³⁰. Była nią Barbara, która została żoną Jana Puczka z Nędzierzewa w ziemi łęczycyckiej h. Rola. W 1487 r. ojciec Barbary wypłacił zięciowi 500 florenów posagu, które ten zapisał na swoich dobrach w Nędzierzewie i „Wąglerzu” (Węglewicach?)³¹. Znacznie dłużej Andrzej realizował swoje zobowiązania dotyczące przekazania

²³ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 166.

²⁴ AGAD, Księgi grodzkie łęczycyckie, ks. 2, k. 341v. Zdajemy sobie sprawę z przemieszania kart w tym źródle, ale data tego roczku sądu grodzkiego znajduje się na k. 339v i nie dostrzegamy przerwania ciągłości zapisów do k. 341v. Na k. 339v wśród asesorów roczku został wymieniony sędzia dworu królewskiego, Grzymała ze Zwierzyńca, co jest dostatecznym potwierdzeniem obecności króla w Łęczycy, obecności dokumentowanej także przez wiele innych źródeł; por. I. Sułkowska-Kurasiowa, *Itinerarij Kazimira Jagellona. Sostojanije podgotowki*, w: *Issledowanija po istorii Litowskoj Metriki*, Moskwa 1989, s. 298.

²⁵ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 166.

²⁶ AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 6a, k. 174v-175.

²⁷ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 303-305

²⁸ W tym roku ufundował tam wspólnie z żoną kościół parafialny, co przemawiałoby za tym, że Łanięta były dzierżone przezeń już jako nadanie wieczyste (ibidem, s. 305).

²⁹ A. Szymczakowa, *Współwłaściciele Burzenina nad Wartą w późnym średniowieczu*, w: *In memoriam honoremque Casimiri Jasińskiego*, red. J. Wenta, P. Oliński, Toruń 2010, s. 287.

³⁰ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 169.

³¹ AGAD, Księgi grodzkie łęczycyckie, ks. 7, k. 443v.

córce wyprawy, z której Barbara skwitowała go dopiero w r. 1498³². Należy jeszcze dodać, że w zapisce dotyczącej spłaty posagu z 1487 r. Andrzej z Kutna był pisany także „z Łąkoszyna”, co o kilka lat pozwala przesunąć wejście przez niego w posiadanie części tego miasta³³.

Warto również uzupełnić, że żoną syna wojewody rawskiego, Andrzeja, Andrzeja młodszego (który później także został wojewodą rawskim), została Elżbieta, córka wojewody brzeskiego, Andrzeja Kretkowskiego z Chodcza. Sprawa jej uposażenia przez brata, ówczesnego kasztelana brzeskiego, Mikołaja Kretkowskiego, w wysokości 1000 florenów posagu i 1000 florenów wyprawy nie była ostatecznie załatwiona jeszcze w 1502 r.³⁴

Pacyńscy herbu Ogon

Zgodnie z pionierskimi w tym zakresie ustaleniami Kazimierza Pacuskiego bezpośrednim protoplastą średniowiecznych Pacyńskich był zmarły po 1444 r. podczasy gostyniński Dobiesław. Jego dowodnym synem był Jan, który zapisał się w 1448 r. na Akademię Krakowską, a w 1459 r. był kanonikiem łowickim. Prawdopodobnymi braćmi tegoż, a synami Dobiesława – zgodnie z ustaleniami wymienionego wyżej badacza – powinni być: podstoli gostyniński Stanisław oraz pisarz ziemski gostyniński w latach 1476–1502, Jakub. Dowodnym synem tego ostatniego był Mikołaj Marek, przy czym do kolejnego pokolenia Pacyńskich należał także Dobiesław, na rzecz którego Jakub w 1502 r. zrezygnował z urzędu pisarza ziemskiego gostynińskiego³⁵.

W wypadku *cursus honorum* Stanisława należy zwrócić uwagę na to, że datowanie jego pierwszego wystąpienia na urzędzie podstolego gostynińskiego na ok. 1467 r. wydaje się ze wszech miar słuszne³⁶. Pierwsza wzmianka o sprawowaniu przezeń tej godności pochodzi bowiem z nieposiadającej żadnej daty składki z ksiąg ziemskich orłowskich³⁷. Datować ją można jedynie orientacyjnie na podstawie tytułatury urzędniczej występujących tam dygnitarzy ziemskich oraz innych informacji. *Terminus post quem* wyznacza tu śmierć wojewody łęczyckiego,

³² Ibidem, ks. 9, k. 48; źródło to wydaje się o tyle ciekawe, że wymienia dokładnie elementy garderoby, które Barbara otrzymała w charakterze wyprawy od ojca, a przy niektórych z nich zaznaczono, że były tego samego rodzaju jak te, które otrzymała wcześniej jej siostra Małgorzata, małżonka Mikołaja Kielbasy.

³³ K. Pacuski podaje, że Andrzej pisał się „z Łąkoszyna” dopiero od 1491 r. (*Możnowładztwo...*, op. cit., s. 168).

³⁴ AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 8, k. 911-912v; Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 15, k. 277-277v; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta urzędnicza w późnym średniowieczu (1370–1501)*, Gdańsk 2006, s. 513, 631. Raczej na karb pomyłki źródła należy położyć tu osobę Barbary z Kutna, występującej w 1515 r. jako wdowa po kasztelanie brzeskim, Bernardzie (K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 167). Jedynym kasztelanem brzeskim o tym imieniu, zmarłym przed 1515 r. był Bernard z Wielkiego Lubrańca h. Godziemba (w latach 1501–1506); por. *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stankiewicz, Kórnik 1990, s. 34; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 440, 524); jednak żoną, która go przeżyła, była Barbara, córka wojewody brzeskiego, Andrzeja Kretkowskiego z Chodcza (ibidem, s. 513, 524, 631).

³⁵ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 172-173.

³⁶ Ibidem, s. 172.

³⁷ AGAD, Księgi ziemskie orłowskie, ks. 2a, k. 694.

Piotra z Oporowa, którego żona wyraźnie została w interesującej nas składce nazwana wdową³⁸. Piotr Oporowski zmarł zaś zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami 2 V 1467 r.³⁹ *Terminus ante quem* wyznacza natomiast przejście Jakuba z Brużycy i Bielaw z urzędu kasztelana konarskiego łęczyckiego, z którym występuje w tej partii źródła⁴⁰, na kasztelanię inowłodzką. Doszło do tego po 28 VII 1467 r., a przed 1 I 1469 r.⁴¹ Składkę, w której Stanisław pojawił się po raz pierwszy jako podstoli gostyniński, można zatem datować na drugą połowę 1467 r. (po 2 maja) lub na 1468 r. Ten Pacyński – wedle naszej wiedzy – po raz ostatni z tytułaturą podstolowską wystąpił 18 XII 1481 r.⁴² Stanisław zmarł zapewne w 1482 r., ponieważ 14 XII 1482 r. zastaw w Żeronicach w powiecie orłowskim, który podstoli trzymał wcześniej na spółkę z bratem Jakubem⁴³, ten ostatni zwrócił Tomaszowi z Pleckiej Dąbrowy nie z nim, ale ze swoimi bratankami⁴⁴. Owi bratankowie Jakuba to Dobiesław, Mikołaj i Jan, występujący wspólnie ze stryjem także w innych źródłach⁴⁵. Wypada ich bez wątpienia uznać za synów podstolego Stanisława, a Dobiesława zidentyfikować z Dobiesławem z Pacyny, na rzecz którego Jakub (zatem stryj) scedował gostynińskie pisarstwo ziemskie.

Zgodzić należy się także z Pacuskim, że żoną podstolego Stanisława była Katarzyna z Pleckiej Dąbrowy⁴⁶. Można jednak bliżej umiejscowić ją w genealogii dziedziców Pleckiej Dąbrowy h. Doliwa. Katarzyna bowiem 27 XI 1481 r. jako żona podstolego Stanisława wystąpiła w grodzie brzeskim, gdy – w towarzystwie Wojciecha z Baruchowa, określonego jako jej rodzony brat stryjeczny⁴⁷ – wyraziła zgodę na przeniesienie swojej oprawy. Tenże Wojciech był dowodnym synem chorążego brzeskiego, Wincentego z Pniewa, Głębokiego i Baruchowa, którego bratem rodzonym był kasztelan rypiński, Jan z Pleckiej Dąbrowy⁴⁸. Podstolinę Katarzynę wypada zatem uznać za córkę tego ostatniego.

Można również precyzyjniej określić pochodzenie rodzinne oraz herb Doroty, żony pisarza ziemskiego gostynińskiego, Jakuba z Pacyny. Kazimierz Pacuski trafnie zauważył, że jej krewnymi byli Jan z Jukowa w ziemi gostynińskiej (późniejszy podkomorzy gostyniński) h. Grzymała oraz Andrzej z Sokołowa⁴⁹. Wypada

³⁸ Ibidem, k. 684.

³⁹ A. Szymczakowa, *W sprawie daty śmierci wojewody łęczyckiego, Piotra Oporowskiego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Historia, t. 26, 1992, s. 135-141.

⁴⁰ AGAD, Księgi ziemskie orłowskie, ks. 2a, k. 693.

⁴¹ *Urządnicy łęczyccy sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa, Wrocław 1985, s. 37, 47. Daty przejścia Jakuba na kasztelanię inowłodzką nie uściłi pierwsze wystąpienie jego następcy na kasztelani konarskiej, ponieważ ten, Niemierza z Sokolnik, wystąpił z odnośną tytułaturą także 1 I 1469 r. (ibidem, s. 47).

⁴² AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 14, k. 243.

⁴³ AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 4, k. 396; ks. 7, k. 215 (karta mylnie umieszczona wśród kart z 1487 r.).

⁴⁴ Ibidem, ks. 6, k. 543v.

⁴⁵ AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 8, k. 362v (r. 1497).

⁴⁶ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 173.

⁴⁷ AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 5, k. 262.

⁴⁸ J. Bieniak, *Sadłowo i jego dziedzice w średniowieczu*, w: *Zamek w Sadłowie na ziemi dobrzyńskiej*, red. L. Kajzer, Rypin 2004, s. 88-89, 94-95; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 700.

⁴⁹ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 173.

jedynie ściślej dodać, że w zapisie z ksiąg ziemskich brzeskich z 1 I 1483 r. Jukowski został nazwany jej ciotecznym bratem rodzonym, a Sokołowski jej stryjem⁵⁰. Jak najbardziej słuszna jest również uwaga Pacuskiego, że Doroty i Andrzeja nie należy wiązać (wbrew moim dawniejszym przypuszczeniom⁵¹) z dwoma osadami o nazwie Sokołów, położonymi w ziemi gostyńńskiej⁵². Wbrew sugestiom badacza nie można jednak ani Doroty, ani Andrzeja łączyć z wsiami o nazwie Sokołowo na Kujawach Brzeskich. Sokołowo w powiecie przedeckim (parafia Izbica) stanowiło bowiem przez cały XV w. część klucza izbickiego, należącego najpierw do Izbickich h. Awdaniec, a następnie w wyniku dziedziczenia po kądzieli do Pakoskich h. Laska oraz Kretkowskich h. Dołęga (od lat siedemdziesiątych XV w. wyłącznie do tych ostatnich) i nie było tam posiadaczy wywodzących się spoza tych rodzin⁵³. Natomiast Sokołowo w powiecie brzeskim (parafia Kruszyn) było królewszczyzną, którą w 1491 r. dzierżył Stanisław Pocirzyński z Łowiszewa h. Ogon⁵⁴. Źródła sądowe z obszaru Kujaw Brzeskich pozwalają uznać, że Dorota Jakubowa wywodziła się z rodziny dziedziczącej w Sokołowie w ziemi dobrzyńskiej i była bratanicą Andrzeja i Szymona oraz pisarza ziemskiego brzeskiego, a zarazem kanonika włocławskiego, Jakuba Sokołowskiego, i siostrą stryjeczną Sokołowskich: kasztelana rypińskiego, Piotra, niedoszłego pisarza ziemskiego dobrzyńskiego, Łukasza, i Jakuba (młodsze)⁵⁵. Sokołowscy h. Kot Morski wywodziли się ze Sztembarka (Stangenbergu, obecnie Stążki) w Pomezanii, a pierwsi dwaj przedstawiciele tej rodziny, Janusz (starszy) oraz Piotr, przybyli do ziemi dobrzyńskiej podczas sprawowania władzy na tym terytorium przez księcia opolskiego Władysława jako lennika Królestwa Polskiego⁵⁶.

Wypada jeszcze dodać, że w małżeństwie Jakuba Pacyńskiego i Doroty Sokołowskiej zapośredniczyli niewątpliwie Jukowscy h. Grzymała z ziemi gostyńńskiej. Przypomnijmy bowiem, że Jakubowa żona był córką nieznanego z imienia Sokołowskiego z ziemi dobrzyńskiej oraz rodzonej ciotki podkomorzego gostyńńskiego, Jana z Jukowa.

⁵⁰ AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 6, k. 5.

⁵¹ S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 549.

⁵² K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 173.

⁵³ S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 513, 564, 611, 631; tenże, *Posiadłości Pakoskich herbu Laska na Kujawach Brzeskich w późnym średniowieczu*, „Śląskie Studia Historyczne”, t. 15, 2009, s. 71-73.

⁵⁴ AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 8, k. 61; *Lustracja poradlnego i rejestr lanów województwa brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego z roku 1489*, wyd. J. Senkowski, „Teki Archiwalne”, t. 7, 1961, s. 93.

⁵⁵ AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 8, k. 260; Księgi ziemskie radziejowskie, ks. 1, k. 337, 352v; *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku*, op. cit., s. 46, 147, 181, 205-206, 268; A. Biliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, Warszawa 1932, s. 161-162; J. Grabowski, *Z dziejów stosunków Polski z zakonem krzyżackim w Prusach (XIII-XVI wiek)*, Warszawa 2006, ryc. XL, s. 50 – pieczęć kanonika Jakuba Sokołowskiego z herbem Kot Morski, przywieszona pod polskim dokumentem drugiego pokoju toruńskiego, sigillowanego w 1467 r.

⁵⁶ S. Józwiak, A. Szweda, *Dyplomatyczna aktywność rycerza Janusza Stembarskiego z Sokołowa w politycznych stosunkach polsko-krzyżacko-litewskich w pierwszej połowie XV wieku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2009 nr 263, s. 3-20 (tam też zebrana starsza literatura przedmiotu).

Szczawińscy herbu Prawda

Drobnych uzupełnień można dokonać w wypadku najbliższego kręgu rodzinnego kasztelana płockiego, Sasina ze Szczawina i Kaszew h. Prawda (zm. krótko przed 17 III 1462 r.). Do grona jego braci należy zaliczyć Wojciecha Lelka z Kaszew i Szczawina, co ustalił już dawniej Tadeusz Nowak. Zgodnie z danymi pochodzącymi od tegoż badacza Wojciech Lelek był dwukrotnie żonaty. Pierwszy raz z Dzierzką, siostrą Andrzeja z Kter (mariąż potwierdzony w 1410 r.), drugi raz z Dorotą z Zawady (związek źródłowo potwierdzony w 1432 r.)⁵⁷. Należy także dodać, że Wojciech nie tylko został dwukrotnie określony w źródłach jako *frater germanus* kasztelana Sasina, ale jego przynależność herbową dokumentuje wywód szlachectwa, w którym wystąpił jako przedstawiciel *clenodium* Prawdziców⁵⁸. Zdaniem Nowaka, do braci kasztelana należy jeszcze zaliczyć Andrzeja i Piotra (Piotrasza)⁵⁹.

Wydaje się także, że lepszego dowodzenia wymaga sugestia Pacuskiego, że ojcem kasztelana Sasina Lelka oraz jego braci – za których badacz uznaje: Świętosława, Jana (jego żoną była Elżbieta, córka Pełki z Byszewa)⁶⁰ i Mikołaja, a Nowak dodaje jeszcze Wojciecha, Andrzeja i Piotra – był skarbnik płocki (zm. 1417) Niemierza z Kaszew i Szczawina, o czym informuje Szymon Okolski w swoim dziele *Orbis Polonus*⁶¹. Chyba lepiej udokumentowana wydaje się hipoteza Tadeusza Nowaka, że ojcem wspomnianego rodzeństwa był nie Niemierza, ale Sieciech ze Szczawina i Kaszew, także skarbnik płocki, żyjący jeszcze w 1410 r. Wedle ustaleń tegoż badacza, żona Sieciecha, Hanka, wystąpiła w 1408 r. wspólnie z synami Andrzejem, Mikołajem i Janem, skoro zaś ci są uważani zarówno przez

⁵⁷ T. Nowak, *Własność ziemska...*, op. cit., s. 301-303.

⁵⁸ AGAD, Księgi ziemskie łączycykie, ks. 10, k. 113v-114; ks. 11, k. 401; Księgi ziemskie orłowskie, ks. 2a, k. 443 (1442).

⁵⁹ T. Nowak, *Własność ziemska...*, op. cit., s. 301; żoną tegoż Piotra była Dobachna-Małgorzata, córka Wszeborza z Piskowic (ibidem, s. 303); braterstwo łączące kasztelana z Piotrem zdaje się potwierdzać to, że w 1433 r. będący wówczas łowczym gostyńskim Sasin Lelek zwrócił Dobachnie-Małgorzacie 40 grzywien posagu i 20 grzywien wiana (AGAD, Księgi ziemskie łączycykie, ks. 10, k. 249), skądinąd wiadomo, że – wedle ustaleń T. Nowaka (ibidem, s. 302) – jedyną prawdopodobną potomkinią tego związku mogła być Dobachna (młodsza), zmarła bezpotomnie przed 1434 r., co uzasadnia fakt wypłacenia jej matce oprawy zapisanej przez Piotra. Synem jednego z braci Sasina Lelka (być może Mikołaja) był Dobiesław (Dobek) z Kaszew, pełnoletni już w 1424 r. (ibidem).

⁶⁰ T. Nowak, *Własność ziemska...*, op. cit., s. 301-303; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 200.

⁶¹ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 199; podobnie A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998, s. 247, i za nią: S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, s. 606. Piszący te słowa z pewnym sceptycyzmem podchodzi do informacji Szymona Okolskiego w zakresie mazowieckich Prawdziców; przykładowo raczej między bajki należy włożyć jego dane dotyczące dokumentu podziałowego z 1313 r., wystawionego jakoby przez nieznanych z imienia czterech braci, komesów ze Szczawina, Trębek, Gólczewa i Łabiszyna (K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 205), jakkolwiek wiarygodność tej relacji burzy podanie jako jednego z czterech przodków mazowieckich Prawdziców dziedzica Łabiszyna, który w ręce Latałskich h. Prawda (wywodzących się *nota bene* z wielkopolskich Latalic) trafił dopiero na początku XVI stulecia. Okolski najwyraźniej zmyślił tę relację, chcąc wskazać na „starożytność” pochodzenia oraz pokrewieństwo czterech rodzin h. Prawda, które posiadały duże znaczenie w XVI i XVII w. Wydaje się też, że próba rehabilitacji tej wzmianki poprzez emendowania Łabiszyna na mazowiecki Żabiczyn (ibidem, s. 206-207) nie zasługuje na uznanie.

Nowaka, jak i przez Pacuskiego za braci kasztelana Sasina Lelka⁶², to Sieciech powinien być ojcem także i tego ostatniego. Nadto za poglądem Nowaka w sprawie filiacji Sasina Lelka i jego braci zdaje się przemawiać i to, że Niemierza w 1414 r. zamienił swój dział w Kaszewach z Mikołajem z Kaszew na jego dział w Szczawinie z dopłatą w wysokości 90 grzywien⁶³. Najwyraźniej więc wyzbył się całej swej posiadłości w tej wsi. Tymczasem kasztelan Sasin Lelek dowodnie w późniejszym okresie był dziedzicem dóbr w Kaszewach, co byłoby raczej mało prawdopodobne, gdyby był synem Niemierzy.

Problem najbliższego kręgu rodzinnego Sasina Lelka na poziomie jego filiacji nie wydaje się zatem sprawą prostą, co – jak widać – doprowadziło już do powstania w literaturze przedmiotu dwóch wzajemnie wykluczających się konstrukcji genealogicznych. Wydaje się zatem, że rozwiązanie tego problemu wymaga dalszych badań z krytycznym wykorzystaniem danych źródłowych, pochodzących z ksiąg sądowych województwa łęczyckiego, gdzie Szczawińscy h. Prawda dzierżyli na prawie dziedzicznym Kaszewy.

W wypadku *cursus honorum* wspomnianego Sasina Lelka należy także zauważyć, że jego przejście z urzędu łowczego gostynińskiego, na którym występował – wedle ustaleń Pacuskiego – jeszcze 28 IX 1434 r.⁶⁴, na sędstwo gostynińskie musiało nastąpić jeszcze w końcu 1434 r., ponieważ jako sędzia występował on już 1 I 1435 r.⁶⁵

Do grona potomków Sasina należy również włączyć jego córkę Katarzynę, która została wspomniana jako niepełnoletnia w zapisie dokumentującej podział (z 1473 r.) jej braci: podkomorzego gostynińskiego Piotra i Jana⁶⁶. Możemy także z całą pewnością zidentyfikować dwóch synów podkomorzego Piotra: Mikołaja i Wojciecha, którzy w 1491 r. wystąpili wspólnie z matką Małgorzatą z Moszczonogo, pisząc się „z Wielkiego Bronna” w ziemi łęczyckiej⁶⁷.

Można również wprowadzić korektę do kariery urzędniczej Mikołaja ze Szczawina, którego Pacuski uważa za kolejnego syna kasztelana Sasina Lelka. Był on podsędkiem gostynińskim już przed 1489 rokiem, występuje bowiem z tym urzędem już 5 VIII 1477 r.⁶⁸

Jukowscy herbu Grzymała

W wypadku tej rodziny szlacheckiej, wywodzącej się z ziemi gostynińskiej, wzmiankowano już wyżej, że nieznaną z imienia jej przedstawicielką została żoną nieznanego także z imienia przedstawiciela rodziny Sokołowskich h. Kot Morski z ziemi dobrzyńskiej i ze związku tego pochodziła Dorota, żona pisarza ziem-

⁶² T. Nowak, *Własność ziemska...*, op. cit., s. 301; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 200.

⁶³ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 199.

⁶⁴ Ibidem, s. 200.

⁶⁵ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 10, k. 446.

⁶⁶ AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 3, k. 394-395.

⁶⁷ AGAD, Księgi ziemskie łęczyckie, ks. 15, k. 76; podkomorzyna Małgorzata pisała się „z Bronna” także w 1500 r. (AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 8, k. 837-837v).

⁶⁸ AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 5, k. 34v-35.

skiego gostyńskiego, Jakuba z Pacyny. Małżonkę możemy jednak także zidentyfikować w przypadku najwybitniejszego przedstawiciela późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych Jukowskich, podkomorzego gostyńskiego w latach 1497–1514, Jana (zm. przed 1518). Była nią Zofia, wdowa po Mikołaju z Krzewa (ziemia łęczycka), córka Waclawa Lubrańskiego z Kalnego Radcza, a bratanica podsędka brzeskiego, Łazarza z Wielkiego Lubrańca, lecz przede wszystkim podkanclerzego koronnego, Grzegorza Lubrańskiego. Małżeństwo to było faktem już na początku lat osiemdziesiątych XV w., kiedy to Zofia zrezygnowała na rzecz Jana z jednej trzeciej swojego posagu zapisanego jej przez zmarłego pierwszego męża na Łaziskach i Krzewie⁶⁹. Mariaż ten bez wątplenia stał się fundamentem kariery urzędniczej Jukowskiego, który uzyskał swój pierwszy i jedyny urząd ziemski podczas sprawowania urzędu podkanclerskiego przez stryja swej małżonki. Dodajmy jeszcze, że Jan nie był jedynym mężem bratanicy Grzegorza Lubrańskiego, który zapewne w wyniku jego protekcji uzyskał urząd ziemski. Niewysokie dostojęstwa ziemskie otrzymali bowiem także chorąży mniejszy łęczycki, Jan z Pniewa h. Ślepowron (zięć Lamberta Lubrańskiego i szwagier biskupa poznańskiego Jana oraz wojewody poznańskiego Mikołaja Gardziny), a także wojski większy sieradzki, Maciej Głowacki (kolejny zięć Waclawa Lubrańskiego)⁷⁰.

Sokołowscy herbu Dołęga

Dość spore wątpliwości piszącego te słowa budzi identyfikacja Stanisława Sokołowskiego, łowczego gostyńskiego (i marszałka dworu biskupa warmińskiego, Andrzeja Oporowskiego), występującego w 1473 r. ze Stanisławem z Sokołowa w ziemi gostyńskiej (synem wojewody płockiego, Stanisława Grada)⁷¹. Stanisław z Sokołowa już w 1406 r. zapisał się na Akademię Krakowską, natomiast w latach 1450–1452 występował z tytułurą chorążego gostyńskiego, następnie zaś zniknął ze źródeł, nie żył na pewno w 1476 r., kiedy synowie dokonali podziału majątkowego⁷². Kazimierz Pacuski sugeruje wprawdzie, że wojewodzie Stanisław w bliżej nieznanym czasie przeszedł na urząd łowczego gostyńskiego lub dzierżył zarówno chorągwo, jak i łowczostwo. Należy jednak zwrócić uwagę, iż Stanisław Sokołowski w źródłach z 1473 r. został określony wyłącznie jako łowczy gostyński bez tytułur chorążego⁷³.

Trudno zaakceptować także przypuszczenie o przejściu wojewodzica Stanisława z urzędu chorążego na łowczostwo, ze względu na to, że pierwszy z urzędów powszechnie uważa się za godność należącą do urzędów średnich, gdy łowczostwo do grupy niższych. Wydaje się również, że z sędziwym wiekiem wojewodzica Stanisława w 1473 r. nie licowałoby także sprawowanie urzędu marszałka

⁶⁹ AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 1, k. 198v; S. Szybkowski, *O kręgu rodzinnym podkanclerzego Królestwa Grzegorza Lubrańskiego*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 1 (5), 2009, s. 200 (tu mylnie przydomek posesjonatywny Jana emendowany na „z Jurkowa”, wsi w powiecie radziejowskim).

⁷⁰ S. Szybkowski, *O kręgu...*, op. cit., s. 208–209.

⁷¹ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 68–69.

⁷² Ibidem, s. 69.

⁷³ Archiwum Państwowe w Gdańsku, 300 D42, nr 75, 76.

dworu biskupa Oporowskiego, czyli godności którą powinna sprawować raczej osoba młodsza. Innym rozwiązaniem tego problemu może być zidentyfikowanie łowczego Stanisława Sokołowskiego z 1473 r. z synem chorążego Stanisława – Stanisławem Sokołowskim z Sobiejuch. Ten wprawdzie w podziale z bratem Mikołajem z 1476 r. nie został wymieniony z tytułem urzędniczym⁷⁴, jednak należy zwrócić uwagę, że powszechną praktyką było opuszczanie tytułatury w wypadku urzędów niższych przez późnośredniowiecznych skrybów. Młodszy Stanisław Sokołowski nie żył już dowodnie w 1488 r., ponieważ w podziale dóbr po wymarłej szreńskiej linii Gradów uczestniczyli jego synowie⁷⁵. Pod względem chronologicznym zatem lepiej wygląda identyfikacja z łowczym gostynińskim, występującym w 1473 r., właśnie jego⁷⁶.

W wypadku Katarzyny, córki Stanisława z Sokołowa, a żony Jana z Grabia, która – wedle dokumentu z pomyloną datacją (rzekomo 1446) – dokonała rezygnacji z dóbr ojczystych i macierzystych w ziemi gostynińskiej⁷⁷, to należy raczej uznać, że była ona pierwszą żoną podstolego bydgoskiego, Jana z Grabia, a nie jego starszego brata przyrodniego, kasztelana spycimierskiego, Jana Grabskiego z Dobrej (w ziemi sieradzkiej)⁷⁸. Przemawia za tym to, że podstoli miał dowodnie żonę o tym imieniu, nieżyjącą już w końcu lat czterdziestych lub na początku lat pięćdziesiątych XV w. (przed 1452)⁷⁹ oraz fakt, że małżonka Jana Grabskiego z Dobrej, nosząca także imię Katarzyna (żyjąca jeszcze w 1461 r.), – wedle przekonującego dowodzenia Alicji Szymczakowej – wywodziła się z rodu Korabiów⁸⁰. Dodajmy

⁷⁴ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 69.

⁷⁵ *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 3, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Warszawa 1998, s. 302; Z. Lasocki, *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI w.*, „Miesięcznik Heraldyczny”, t. 10, 1931, s. 249.

⁷⁶ W latach wojny trzynastoletniej występuje zaciężny Stanisław Sokołowski (*Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964, nr 30; *Księga zółdu Związku Pruskiego z okresu wojny trzynastoletniej 1454–1466*, wyd. A. Czachorowski, Toruń 1969, s. 32; K. Górski, *Pomorze w dobie wojny trzynastoletniej*, Poznań 1932, s. 219–220); ze względu na powszechność występowania nazw miejscowych typu Sokołowo/Sokołów trudno wnioskować z całą pewnością, czy może tu chodzić o Sokołowo Sokołowskich h. Dołęga, jeżeli zaś tak by było, czy ów Stanisław to jeszcze chorąży gostyniński Stanisław, czy już jego jednoimienny syn.

⁷⁷ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos, pergamentai, F1-18; za pośrednictwem internetu: <http://www.mch.mii.lt/mab/Kolekcija/Pergamentas.asp?txtSign=F1-18>. Dokument ów budzi spore wątpliwości, ponieważ anachroniczna jest w nim tytułatura wystawcy (*Casimirus Dei gracia rex Poloniae, supremus dux Lythpanie [sic!] dominus et heres [sic!] significamus...*), nadto zapis daty dziennej nie zgadza się z rokiem (*feria tertia in festo Visitationis Marie*), które w 1446 r. przypadało nie we wtorek, ale w sobotę. W moim odczuciu dziwaczny jest także dukt pisma, który sprawia wrażenie próby naśladownictwa kursywy gotyckiej przez pisarza nowożytnego (szesnastowiecznego?).

⁷⁸ Tak już A. Supruniuk (*Otoczenie...*, op. cit., s. 187) oraz J. Karczewska (*Ród Pomianów na Kujawach w średniowieczu*, Poznań–Wrocław 2003, s. 130); błędnie S. Szybkowski (*Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 556), gdzie Katarzyna utożsamiona z drugą żoną Jana z Grabia, Małgorzatą, której pochodzenie nie jest bliżej znane.

⁷⁹ AGAD, Księgi ziemskie przedeckie, ks. 2 (dawniej: AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 6a), dissoluta z ksiąg grodzkich brzeskich, k. 32. Orientacyjną datę wyznacza sprawowanie urzędu skarbnika brzeskiego i burgrabiego brzeskiego przez Mikołaja Rustowskiego z Jerałtowic (obecnie Jarantowice), co miało miejsce w latach 1444–1452 oraz ostatnie (?) wystąpienie Katarzyny jako żyjącej rzekomo w 1446 r.

⁸⁰ A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku*. „Magnifici et generosi”, Łódź 1998, s. 67–68. Jedyną żoną młodszego Jana Grabskiego z Dobrej, syna kasztelana spycimierskiego Jana, była Małgorzata, córka wojewody łęczyckiego, Ścibora z Borysławic h. Jastrzębic, przy czym małżeństwo to było faktem już w 1451 r. (ibidem, s. 74).

jeszcze, że źródła nie znają żadnego potomstwa podstolego bydgoskiego Jana i Katarzyny Sokołowskiej. Zarówno bowiem jedyny syn podstolego, Jan z Grabia i Branna, oraz córka Elżbieta (żona Czadra z Tomisławic) pochodzili z jego drugiego małżeństwa z Małgorzatą⁸¹.

Z ksiąg grodzkich łęczyckich mamy jeszcze dwie informacje, które mogą dotyczyć gostynińskich Sokołowskich h. Dołęga. W 1476 r. w łęczyckim grodzie została wciągnięta zapiska dotycząca spłaty posagu w wysokości 500 florenów przez Hieronima i Abrahama z Leżenic na rzecz *generosi* Stanisława z Sokołowa⁸². W 1483 r. natomiast nałożono wadium w wysokości 500 grzywien w sporze między sędzią gostynińskim Florianem z Gaju i jego synami oraz Stanisławem z Sokołowa i jego synami⁸³. Pierwsza z przytoczonych wzmianek może dotyczyć albo drugiej małżonki chorążycy Stanisława Sokołowskiego z Sobiejuch, albo pierwszej żony jego bratanka, Stanisława Mikołajewica Sokołowskiego (późniejszego dziedzica Szreńska), ponieważ najwcześniejsza wiadomość o jego małżeństwie z Anną, córką podczaszego gostynińskiego, Jana Techmana z Sierakowa, pochodzi dopiero z 1486 r.⁸⁴ Druga z zapisek może natomiast stanowić ostatnie świadectwo źródłowe o Stanisławie Sokołowskim z Sobiejuch, skoro wspomniano w niej o synach.

Należy jednak z całą mocą podkreślić, że ze względu na popularność nazwy miejscowej Sokołów/Sokołowo w środkowej Polsce informacje te nie muszą wcale dotyczyć dziedziców Sokołowa w ziemi gostynińskiej. Wieś Sokołów znajdowała się także w powiecie łęczyckim i należała do moźnej rodziny Jastrzębców, piszącej się „z Bielaw i Brużycy”, przy czym w wyniku podziałów majątkowych dostała się w ręce Stanisława z Bielaw (zm. ok. 1430/1432), który z kolei pozostawił czterech synów: Jana, Stanisława (skarbnika łęczyckiego 1462–1479), Mikołaja, Wojciecha (plebana waliszewskiego) i Jakuba (kasztelana inowłodzkiego)⁸⁵.

Giżyccy herbu Gozdawa

W literaturze przedmiotu znane są małżeństwa Jana Giżyckiego (zm. przed 18 IX 1504), marszałka dworu u księcia Bolesława V, z Katarzyną Sokołowską z Kleczewa, oraz jego syna, kasztelana rawskiego Andrzeja (zm. przed 19 I 1530), z Jadwigą ze Śmigła⁸⁶. Nie dokonano jednak – jak dotąd – bliższej identyfikacji genealogicznej ani Katarzyny, ani Jadwigi.

⁸¹ AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 5, k. 119-119v; Księgi ziemskie przedeckie, ks. 3, k. 216v. Warto dodać, że małżeństwo podstolego Jana z Katarzyną Sokołowską to nie jedyny mariaż łączący przedstawicieli młodszej linii Pomianów z Grabia z Mazowszem. Drugą żoną rodzzonego brata Jana, Piotra z Grabia, była bowiem Katarzyna, córka chorążego sochaczewskiego, Tomasza z Walewic; związek ten pozostał jednak bezpotomny, ponieważ w 1475 r. syn Piotra, Jan Jasiek z Grabia, zwrócił posag nieżyjącej już Katarzyny podkomorzemu sochaczewskiemu, Tomaszowi z Walewic.

⁸² AGAD, Księgi grodzkie łęczyckie, ks. 4, k. 244.

⁸³ Ibidem, ks. 1, k. 97v.

⁸⁴ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 70.

⁸⁵ T. Nowak, *Własność ziemska...*, op. cit., s. 224-225.

⁸⁶ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 6, Warszawa 1903, s. 61; J. Piętka, *Mazowiecka elita...*, op. cit., s. 67; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 99-100.

Katarzyna, która po śmierci Jana Giżyckiego wyszła za mąż po raz drugi za Daniela z Kiernozi h. Junosza, wywodziła się z Wielkopolski. Osadą, z której się pisała było miasteczko Kleczew w powiecie konińskim. Jednoznaczne dane źródłowe informują o tym, że pochodziła ze związku chorążego kaliskiego (1476–1477) Andrzeja z Łukowa h. Pałuka i Agnieszki z Kleczewa, dziedziczki połowy dóbr kleczewskich⁸⁷. Wielkopolanką była także małżonka Andrzeja Giżyckiego. Pochodziła z małżeństwa Mikołaja Bnińskiego ze Śmigła h. Łódzia (syna kasztelana międzyrzeckiego Wojciecha i Zuzanny z Gowarczowa h. Rawa) i Róży z Wrześni h. Poraj (Róża)⁸⁸.

Piszący te słowa nie potrafi niestety umieścić precyzyjnie w genealogii Giżyckich kanonika kruszwickiego, Jana Giżyckiego, występującego przed sądem ziemskim w Radziejowie na początku lat osiemdziesiątych XV stulecia⁸⁹.

Kiernoscy herbu Junosza

W wypadku Pawła Kiernoskiego z Chrośła, brata podkomorzego gostynińskiego (1491–1495), Jana z Kiernozi, należy uzupełnić, że posiadał on urząd stolnika gostynińskiego już 22 V 1475 r., kiedy był jednym z dzielców Jana, Wojciecha i Gotarda, synów zmarłego Dadźboga z Orłowa⁹⁰.

Ciechomscy herbu Wąż

Andrzej z Ciechomic, syn Szymona Gostyńskiego, był chorążym gostynińskim już 7 XII 1478 r., kiedy wspólnie ze swoim stryjem, kasztelanem gostynińskim, Andrzejem Szczubiołem z Kozłowa oraz licznymi urzędnikami łączyckimi doprowadził do załagodzenia sporu między łączycką i gostynińską szlachecką wspólnotą ziemską⁹¹.

Babscy herbu Dołęga

Poczet przedstawicieli tej rodziny należy uzupełnić o Pawła z Bab, pisarza gostynińskiego, który wystąpił 20 IX 1444 r. jako asesor sądu grodzkiego w Kowalu⁹².

⁸⁷ Teki Dworzaczka, CD, 1.2.0, Poznań-ziemskie, nr 9189; *Urzędnicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, Wrocław 1985, s. 108, 191.

⁸⁸ AGAD, Księgi grodzkie łączyckie, ks. 1, k. 125; J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów. Współrodowcy Warszawiców i Grotowiców*, Toruń 1994, s. 70–72; Z. Górczak, *Rozwój majątków możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku*, Poznań 2007, s. 56–57, 92; W. Brzeziński, *Koligacje Bnińskich herbu Łódzia w późnym średniowieczu*, „Roczniki Historyczne”, t. 73, 2007, s. 194; tenże, *Wdowieństwo i powtórne zamążpójście kobiet wśród możniejszej szlachty polskiej późnego średniowiecza*, „Roczniki Historyczne”, t. 75, 2009, s. 117.

⁸⁹ AGAD, Księgi ziemskie radziejowskie, ks. 1, k. 350.

⁹⁰ AGAD, Księgi grodzkie łączyckie, ks. 3, k. 790. K. Pacuski, (*Możnowładztwo...*, op. cit., s. 142); jedyne wystąpienie Piotra na urzędzie stolnika kładzie na 26 IX 1476 r.

⁹¹ AGAD, Księgi grodzkie łączyckie, ks. 5, k. 204–206. K. Pacuski podaje, że Andrzej z Ciechomic był chorążym w 1481 r. (*Możnowładztwo...*, op. cit., s. 282).

⁹² AGAD, Księgi grodzkie kowalskie, ks. 1, k. 7v.

Sierakowscy herbu Dołęga

Dane z ksiąg grodzkich przedeckich pozwalają wprowadzić uzupełnienie do początków kariery późniejszego podsędką gostynińskiego, Stanisława Sierakowskiego. Dnia 11 VIII 1486 r. był on sędzią grodzkim gostynińskim. Wystąpił wówczas w przedeckim grodzie jako pełnomocnik swej żony Petroneli (Piotruszy), wdowy po Mikołaju z Czernikowa (ziemia łączycza), a córki podłowczego brzeskiego, Stanisława Chodora z Modzerowa h. Awdaniec⁹³.

Jemieleńscy herbu Nieczuja

Znany Kazimierzowi Pacuskiemu jedynie z patronimiku studenta Akademii Krakowskiej Mściława, zapisanego na tę uczelnię w 1488 r., Paweł Jemieleński⁹⁴ w 1467 r. był arbitrem w sprawie rozwiązywanej przed sądem grodzkim w Kowalu⁹⁵.

Wrzący herbu Pomian

Z nieznanych Pacuskiemu przedstawicieli tej rodziny należy wymienić Jakuba z Wrzącej, asesora sądu grodzkiego w Kowalu w 1444 r., oraz Katarzynę z Wrzącej z powiatu gostynińskiego, która w 1487 r. w grodzie brzeskim zastawiła jedną ósmą Jaszczółtowic w powiecie brzeskim, odziedziczoną przez nią po zmarłym bracie rodzonym. Dział ten wspomniany brat uzyskał od Wojciecha z Jaszczółtowic jak ekwiwalent wypłaconego posagu zmarłej bezpotomnie Małgorzaty, siostry zarówno owego bezimiennego brata, jak i Katarzyny Wrząckiej⁹⁶.

Piotrowscy herbu Grzymała

Do *curriculum vitae* dworzanina księcia Siemowita IV, a następnie podczaszego gostynińskiego, Świętosława, należy dodać, że już w 1423 r. był rycerzem pasowanym, ponieważ jako *strenuus* wystąpił wówczas dwukrotnie, będąc stroną przed sądem ziemskim w Kowalu⁹⁷. Do rodziny dziedziców Piotrowa (parafia Białotarsk) h. Grzymała wypada również z dużą dozą prawdopodobieństwa zaliczyć Piotra Piotrowskiego, który w 1419 r. przed sądem kowalskim był arbitrem w sprawie o 20 grzywien posagu między Maciejem z Grodna a jego nieznaną z imienia przyrodną ciotką, mieszczańką gostynińską⁹⁸.

⁹³ AGAD, Księgi grodzkie przedeckie, ks. 1, k. 129; S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 681.

⁹⁴ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 157.

⁹⁵ AGAD, Księgi grodzkie kowalskie, ks. 1, k. 20v.

⁹⁶ AGAD, Księgi grodzkie brzeskie, ks. 6, k. 199-199v.

⁹⁷ AGAD, Księgi ziemskie kowalskie, ks. 1, k. 77, 78.

⁹⁸ Ibidem, k. 45. Mniej prawdopodobne, żeby Piotr był dziedzicem Piotrkowa (Piotrkówka) pod Życiem, który zgodnie z ustaleniami K. Pacuskiego (*Możnowładztwo...*, op. cit., s. 251-254) znajdował się w posiadaniu duchownego Jakuba Wisławica z Iłowa.

Dziedzice Niemściszewa (Mściszewa)

Już Joanna Karczewska podała informacje o Pawle, Andrzeju i Annie *de Nyemsczyschewo*, dzieciach Kachny, występujących przed sądami ziemskimi Kujaw Południowych w latach 1436–1441. Przy czym ich uprawnienia majątkowe pozwoliły na wyciągnięcie wniosku, że wspomniana Kachna mogła być córką kasztelana brzeskiego, Jaranda z Małej Kłobi h. Pomian, pochodzącą z jego pierwszego małżeństwa. Wspomniana badaczka sugerowała jednak, że owo *Nyemsczyschewo* to położona w kujawskim powiecie bydgoskim wieś Nieciszewo (parafia Serock)⁹⁹. Forma zapisu źródłowego nazwy wsi, z której pisały się dzieci Kachny, nie pozostawia jednak wątpliwości, że chodziło tu o zaginione Niemściszewo w ziemi gostyńńskiej (parafia Gąbin)¹⁰⁰. Kachna była zatem żoną nieznanego z imienia właściciela tej wsi, którą następnie odziedziczyły dzieci pochodzące z tego związku. Warto przy tym dodać, że wydanie przez kasztelana Jaranda swej córki za dziedzica Niemściszewa byłoby pierwszym poświadczonym źródłowo mariażem Pomianów Kłobskich z rodzinami wywodzącymi się z ziemi gostyńńskiej. Być może to właśnie on otworzył tej możnej rodzinie kujawskiej drogę do kolejnych związków tego typu, które notujemy w późniejszych pokoleniach dziedziców Małej Kłobi¹⁰¹.

Nie potrafimy ocenić, czy słuszna może być identyfikacja Andrzeja z Niemściszewa, syna Kachny, z późniejszym posiadaczem tej wsi, Andrzejem Piwo z Koszelewa h. Prawda, działającym od 1441 r.¹⁰²

Sędzia gostyńński Borsza

Był on sędzią ziemskim gostyńskim przed Więclawem z Giżyc, który urząd ten sprawował (zgodnie z ustaleniami A. Supruniuk i K. Pacuskiego) w latach 1424–1427¹⁰³. Borsza nie żył już w 1415 r., kiedy przed sądem ziemskim sieradzkim pojawiła się wdowa po nim, Piechna¹⁰⁴. Wnoskując po jego imieniu, charakterystycznym dla mazowieckich Dołęgów (m.in. z linii galemińskiej)¹⁰⁵, mógł należeć do tego właśnie *clenodium*, choć należy to traktować tylko jako słabą hipotezę.

⁹⁹ J. Karczewska, *Ród Pomianów...*, op. cit., s. 101.

¹⁰⁰ O Niemściszewie (Mściszewie) w parafii Gąbin por. K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 86, 187–190.

¹⁰¹ S. Szybkowski, *Kujawska szlachta...*, op. cit., s. 582, 667–668; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 124, 176.

¹⁰² K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 186–187.

¹⁰³ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia...*, op. cit., s. 274, 296; K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., s. 93.

¹⁰⁴ AGAD, Księgi ziemskie sieradzkie, ks. 5, k. 67v, 71, 109, 139.

¹⁰⁵ K. Pacuski, *Możnowładztwo...*, op. cit., wg indeksu.

ABSTRACT

Sobiesław Szybkowski

**Magnates and nobility of the land of Gostynin in late medieval ages.
Genealogical and prosopographical supplement**

Presented text contains some additional information which complement monography about late medieval magnates and nobility of the land of Gostynin written by Kazimierz Pacuski. Despite the wide search query some pieces of evidence apparently escaped the author's notice. This was caused, probably, by a wide dispersal of sources, which contain data about nobility of the region. The text presents additional information regarding noble families with ties to the land of Gostynin in the late medieval ages: the Kucienskis, the Pacynskis, the Jukowskis, the Sokołowskis, the Giżyckis, the Kiernoskis, the Ciechomskis, the Babskis, the Sierakowskis, the Jemieleńskis, the Wrząckis, the Piotrkowskis and the owners of Niemściszewo (Mściszewo).